

Tiderne skifter – Gerti Nooter (1930-1998) i Østgrønland

Af Cunera Buijs, Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden

Oversat af Caroline Paulsen

I 1962 blev Gerrit Willem Nooter opfordret til at arbejde som museumsinspektør på *Museon*, museet for uddannelse i Haag. Hans viden om social geografi, kulturel antropologi og hans pædagogiske evner som geografilærer blev tillagt stor værdi for museet, og her stiftede han bekendtskab med museets Grønlandssamling. Genstandene på *Museon* stammede fra Ammassalik området i Østgrønland. De var blevet indsamlet i 1932-1933 af den hollandske biolog Dr. Tinbergen, som var tilknyttet den hollandske videnskabelige ekspedition i Det Internationale Polar år. Gerti blev imponeret og inspireret af østgrønlandernes materielle kultur, og af den måde Tinbergen havde udført sin undersøgelse på. Tinbergens oplevelser i Østgrønland er publiceret i bogen »Eskimoland«.¹

I sommeren 1965 tog Gerti Nooter for første gang fra Holland til Østgrønland. Han assisterede produceren Jan Veenman som rådgiver på en dokumentarfilm om Østgrønland, der hed »Air mail from Greenland«, for den hollandske kanal VARA-Television.

Gerti Nooter på fiskeri fra sin jolle på Sermilik Fjorden 1982. Foto: Noortje Nooter, Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

De første år Gerti besøgte østkysten levede Tiniteqilamiut som fangere, hvor de fangede sæler, narhvaler og isbjørne, samt drev fiskeri af torsk, ørred og am-

massat. Udover jagt og fiskeri for mændenes vedkommende samlede kvinderne muslinger, tang, bær og fiskede for at gøre kosten så varieret som muligt. Livet var »traditionelt« og baseret på arbejdsdeling mellem mænd og kvinder og mellem familier. Selvom der var sket nogle ændringer, var økonomien stadig selvforsynende. I tillæg til dette var vestlige varer indgået i den traditionelle kultur. I hverdagen blev der f.eks. brugt kajaker, men joller blev også benyttet, senere kom motorbådene med påhængsmotor. I begyndelsen kunne Gerti ikke østgrønlandsk, og der var kun nogle få Tiniteqilamiut der kunne dansk, så dette begrænsede antallet af informanter. På den første tur i juli 1965 fik Gerti kontakt til Efraim Larsen, som var en af de få der kunne tale dansk.

»En enkelt gang den sommer tog vi en tur i *portodera* (motorbåd) sammen med Aron Christiansen, Efraim Larsen og Assadi. De tog proviant og forråd med og hundene kom også med. Vi tog til den modsatte side af Sermilik Fjorden for at fange ørred. Nogle af disse steder kunne kun nås en gang hver femte år. På den anden side af Sermilik Fjorden besøgte vi Umigtuartvit pladsen. Den bestod af et træhus og et traditionelt tørvehus, gemt halvt af vejen under jorden. Der var ingen indbyggere dér på dette tidspunkt, men de havde benyttet stedet til bosættelse frem til efteråret det samme år. Derefter flyttede de over til Tiniteqilaaq for at slå sig ned der. Vi stoppede ved Umigtuartvit med det formål at få vand og fodre hundene, besøge nogle af de gamle husruiner, og vi tog derefter tilbage til Tiniteqilaaq.

Fangerne håbede på at få nogle sæler, men det lykkedes ikke« (personlig meddelelse, Gerti Nooter 1991).

Denne korte tur til Tiniteqilaaq var vigtig for Gerti. Den gav ham lejlighed til at undersøge mulighederne for at gennemføre en undersøgelse og til at indsamle genstande. Han fik også et indtryk af hvilke fornødenheder der krævedes for, at han kunne bo der i en længere periode sammen med sin kone og deres sønner.

Den næste mulighed for at besøge Grønland kom i 1967. Gerti startede sit etnografiske feltarbejde, primært i de små fangersamfund ved Tiniteqilaaq, som han kendte fra sin første tur med Veenman. Nooterfamilien skulle bo 14 måneder i Tiniteqilaaq. Det hollandske firma »Slee« havde designet og fremstillet jakker, bukser og soveposer af fine dun til dem alle. Dette udstyr måtte fremstilles specielt, da det på dette tidspunkt endnu ikke var blevet sat i produktion. I Tiniteqilaaq bestilte familien sælskindskamikker til dem alle, og de kan ses på fotografierne fra dette år. En festdragt bestående af sælskindsbukser, bomuldsbluse med en tung perlekrave og lange sælskindskamikker blev lavet til Noortje, Gertis kone. Denne dragt befinder sig nu på Museon i Haag.²

Familien Nooter boede blandt Tiniteqilamiut og delte med dem næsten enhver tænkelig side af livet. Fra juli til den 18. september boede de sammen med Lars og Asta Jonathansen og deres børn. »Dette var den sværeste periode det år« fortalte Gerti senere, ikke bare pga. værternes temperament, men også fordi der kun var to små værelser til

Lars Jonathansen og Gerti Nooter udsætter sælgarn under isen på Sermilik Fjorden 1968.
Foto: Noortje Nooter, Museon, The Hague.

rådighed for de to familier (ti personer inklusive børn). Ud over disse vanskeligheder måtte Gerti og hans familie lære det østgrønlandske sprog, fordi de ikke var i stand til at kommunikere på en tilfredsstillende måde. I midten af september flyttede familien Nooter til »deres eget« hus. Gradvist blev familien vant til den grønlandske levemåde, lærte det grundlæggende i sproget, fik nye venner og de ældste af børnene tilpassede sig til det lokale skoleliv. Gæstfrihed var af stor betydning for Tiniteqilamiut, sådan som det er blandt inuit over alt, og derfor havde familien Nooter gæster »næsten 24 timer i døgnet«. Noortje serverede kaffe og te, og noget at spise hvis det var muligt, mens Gerti talte med gæsterne, især mændene.

De ældre børn gik i den lokale skole i Tiniteqilaaq og lærte det danske og grønlandske sprog. De modtog de nødvendige hjælpemidler fra deres skole i Holland, og efter skoletid øvede Noortje »hollandske undervisningstemaer« med sine børn. Nooter-børnene lærte grønlandsk i løbet af nogle få uger og begyndte at tage deres unge grønlandske venner med hjem. For Gertis undersøgelser betød dette en yderligere mulighed for at skaffe information fra de yngre generationer som gav inspiration til nye undersøgelser.

Om vinteren fulgte Gerti fangerne på deres fangstture. Han studerede deres fangstteknik og udstyr til fangst af sæl, narhval og isbjørn. Når det var muligt indsamlede han fangstredskaber til

Museon. Han fotograferede jagtaktiviteterne, brugen af fangstredskaberne, fremstillingen af udstyr, rejserne og hjemkomsten om den var succesfuld eller ej. Gerti fulgte især med i udviklingen i forbindelse med torskefiskeri. I begyndelsen af 1960'erne var der stort set intet torskefiskeri i Tiniteqilaaq, men i årene 1967-68 var det så godt, at de kunne blive en fremtidig indtægtskilde for østgrønlanderne. Overskuddet af fiskeriet blev solgt til KGH (Kongelige Grønlandske Handel)³. Indtjeningen af penge i større stil end tidligere fik indflydelse på deres liv, økonomi og kultur. Gerti nedskrev sine oplevelser i en dagbog og benyttede senere disse notater når han skulle skrive sine artikler eller bøger om Østgrønlands samfund og kultur. Om sommeren lå hele Nooterfamilien i telt ved Sapulit og på andre pladser i nærheden af fiskesteder, og alle hjalp til med at fiske efter ørred. Atter tog de ved lære under processen og kunne nyde det samtidig. De rejste med grønlanderne til Tassis, Paarnakajit, Innartivaq og Qerneqtivavit. For alle, og nok især for de små børn, må dette år i nord have været fyldt med overvældende indtryk, og det må have givet nogle utrolige minder. Hjemkomsten til Holland i august 1968 blev uden tvivl med blandede følelser. Dette længste ophold i Grønland for familien Nooter gav et solidt grundlag for videre forskning. Senere besøg varede kun 2 til 6 måneder.

I 1970 blev Gerti Nooter ansat som museumsinspektør på museet i Leiden ved afdelingen for Nordamerika og Arktis efter at have fået udmærkelse for

sin viden indenfor det arktiske område. Stillingen som inspektør på museet, det ældste og videnskabelige antropologiske museum i Holland, gav Gerti nye muligheder for fremtidige undersøgelser.

I juli og august 1970 kom familien Nooter tilbage til Grønland og tilbragte sommeren i Tiniteqilaaq. De boede i et tomt hus der tilhørte en af fangerne ved navn Paulus Larsen. Formålet med Gertis undersøgelse var at studere forandringerne i eksistensgrundlaget fra fangst til fiskeri, som det var sket i 1967-68. Men ting var atter ændret og der var nu meget få torsk i Sermilik Fjorden. Fiskeriet var reduceret på nær ørredfiskeriet, som finder sted om sommeren. Fangst var atter blevet den vigtigste indtægtskilde, som det havde været i århundrede. Atter tilpassede familien Nooter sig den grønlandske levemåde og tilbragte sommeren sammen med tiniteqilamiut og deltog i fangsten eller fiskeriet. Gerti indsamlede genstande til museet i Leiden.

I 1973 opholdt Gerti sig i en længere periode i Tiniteqilaaq, fra juli til slutningen af oktober, noget af tiden sammen med sin familie. Under dette ophold var familien Nooter selvforsynende og fangede ørred, torsk og ulke. Selvom Gerti hovedsageligt havde koncentreret sin opmærksomhed og indsats om østkysten, valgte han i 1975 at besøge vestkysten. I april og maj det år boede Nooterparret i Upernavik området. Hans formål var: »At berige og fuldende Inuit samlingen på vores museum ved at indsamle genstande og fotografier til en fremtidig udstilling om kulturelle kon-

Tiniteqilaq, marts 1997. Foto: Cunera Buijs, National Museum of Ethnology/Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

takter i Polaregnene. Under forberedelserne i Holland til denne forskningsrejse blev der lagt vægt på at besøge et område hvor der kunne gennemføres en lignende undersøgelse som den der var foretaget i Østgrønland.» (Gerti Nooter 1975b:1).

Fra Upernavik, som på dette tidspunkt havde 760 indbyggere, rejste de med hundeslæde til bygden Aappilatoq med kun 130 mennesker. Turen tog ti timer mod normalt to pga. den usikre is. Nogle dage senere rejste Gerti og Noortje sammen med nogle grønlandere med det samme transportmiddel til den endnu mindre bygd Innaarsuit, som bestod af ti huse med 70 indbyggere. Gerti og Nootje boede i en lille fangsthytte i bygden. Samfundet var stadig fuldstændig afhængigt af sælfangst og

var forholdsvis velstående. (Gerti Nooter 1975:3).

»Vores ankomst i Innaarsuit gav meget røre, og det tog noget tid før folk opdagede, at vi var særdeles opsatte på at spise sælkød. Fra da af blev der serveret mad i umådelige mængder. Vi fik en masse gæster og de fleste aftener havde vi ikke nok stole«. (Gerti Nooter 1975b:4).

På isen på fjorden foran bygden iagttog Gerti langlinefiskeriet, og han opmålte de vestgrønlandske kajakker, der blev brugt. Hver fanger havde sin egen kajak, men skind fra grønlandssælen var, pga. det reducerede antal af disse sæler, ikke længere så ofte benyttet som kajakovertræk. Babysæler, de såkaldte white-coats blev fanget af canadiere på den anden side af Davisstrædet langs

kysten af Newfoundland. Samtidig blev lærred i stigende omfang brugt som kajakbetræk. Under indsamlingen skrev Gerti i sin rapport:

»Jeg havde i sinde at købe genstande der var typiske for Upernavik området, som således kunne sammenlignes med genstande i Holland der stammede fra det arktiske område især fra Østgrønland. Lighedspunkter og forskelle kan let vises.« (Gerti Nooter 1975b:6).

I månederne juni til august 1977 var Gerti, Noortje og deres tre børn atter tilbage i Tiniteqilaaq. Gerti studerede denne gang indførelsen og den øgede brug af motorbåde, som efterhånden havde erstattet den traditionelle kajak. Øget fart gav nye muligheder. Ørred blev fanget i stort antal og bunker af fisk fyldte næsten motorbådene helt. Nogle af fiskerne fra Tiniteqilaaq sejlede til Tasiilaq (Ammassalik), hvor de solgte fangsten på kajen samt til KGH. Ekstraindtægten fra dette blev taget imod med glæde.

En vigtig begivenhed den sommer indtraf da den ældste søn på 17 år fangede sin første sæl. I inuitkulturer signaliserer en drengs første fangede sæl indtræden i de voksnes rækker, og dermed starten på drengens sociale rolle som fanger og mand. Efter en førstegangsfangst af sæl bliver sælkødet delt ud efter vedtagne regler, og begivenheden bliver samtidigt gjort til en fest. Dette var også hvad familien Nooter gjorde. Gæster blev inviteret og Noortje gjorde sit bedste for at dele sælen som reglerne foreskrev, ved at give de bedste dele af sælen til bestemte personer.

I februar og marts 1979 besøgte Gerti og hans ældste søn Tiniteqilaaq igen. Begge gennemførte deres undersøgelser, Gerti for museet og sønnen for Reinwardt Akademiet for Museumsstudier (A. Nooter 1982). Det næstlængste ophold for familien Nooter fandt sted i 1982. I næsten 5 måneder, fra midten af april til slutningen af august, besøgte Gerti og Noortje det der var blevet deres yndlingsbygd i dette frosne landskab. Deres tre sønner, hvoraf to af dem havde deres kærester med, kom på besøg i juli, stadig, ligesom deres forældre, fortryllet af indbyggerne i dette hvide og tomme landskab. Hermed ikke sagt at familien Nooter havde en naiv, romantisk opfattelse af grønlænderne. De så de problemer der kunne være i Paradis. Problemer relateret til alkoholisme var øget i de grønlandske bygder. Tidligere havde det kun været det hjemmebryggede grønlandske øl, lavet af gær, sukker og rosiner der var blevet drukket, men nu var øl og stærkere drikkevarer fra Danmark blevet tilgængelige i de lokale butikker. Især på fredage (lønningsdag) førte indtaget af alkohol til klammeri og vold.

Den sidste gang Gerti og hans kone besøgte Tiniteqilaaq var juli til august 1986. På dette tidspunkt var det blevet usædvanligt vanskeligt for fangerne og deres familier at opretholde livet ved fangst alene. Udbyttet af fangsten kunne ikke opveje de høje udgifter til brændstof og jagtudstyr. Værdien af skind var faldet mens leveomkostningerne var gået op. Størstedelen af familierne var nu afhængige af deltidsarbejde kombineret med fangst. Fangst-

Sileto (Charlotte) Jonathansen og Gerti Nooter diskuterer livsbetingelser og grønlandske forhold. Tiniteqilaaq 1979. Foto: Aartjan Nooter, Rijksmuseum voor Volkenkunde.

aktiviteterne var blevet en hobby i stedet for fuldtidsbeskæftigelse, men der var kun få betalte job i de små samfund. Dette skabte – og skaber fortsat – en vanskelig økonomisk og social situation i de forhenværende fangstbaserede samfund. De sociale strukturer ophørte med at fungere som de havde gjort før og dette førte til alkoholisme og selvmord. Gerti og Noortje fandt ud af, at når de denne gang tog afsked med tiniteqilamiut kunne det betyde et endeligt farvel.

Improvisation, fornyelse og forandring

Gennem en 30-årig periode havde Gerti studeret østgrønlandernes materielle

kultur. De genstande han købte i Grønland til museer i Holland, afspejlede en periode med kontinuitet og forandring. Mens Gerti analyserede processen, opdagede han, at genstandenes materiale først blev ændret, mens form og anvendelse forblev den samme. Senere kunne genstandens form ændre sig. Først på et 3. stadium ville anvendelsen ændres.

Inspireret af publikationer af M.J. Herskovitsch (1948) og H.S. Harrison (1930) introducerede Gerti termene *Improvisation* og *Fornyelse* som specifikke grunde til forandringerne i den materielle kultur. Herskovitsch havde fremhævet en adskillelse mellem *opdagelsen*, hvorved han forstod den utilsigtede ud-

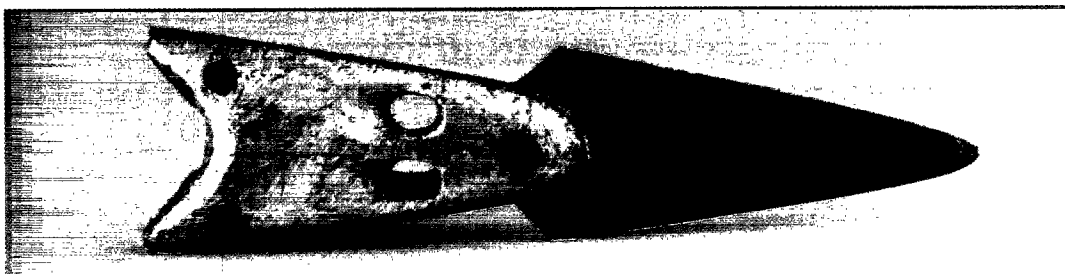
vikling af sider i den nye materielle kultur, og *opfindelse*, en term han benyttede om bevidste ændringer i den materielle kultur. Begge kunne lede til *fornyelse*, hvilket var en blivende forandring af en materiel kultur. Gerti tilførte *improvisation* som en kategori der førte til forandring. Dette kan sammenlignes med ideen om erstatning, som Harrison benyttede. Gerti nævnte denne term for at understrege muligheden for en forandring, der ikke er varig.

Improvisation kan kun benyttes til at overvinde en situation i hvilken materialerne eller genstandene, der er behov for, ikke er tilgængelige. Efter tilvejebringelsen af de nødvendige materialer eller genstande er der to muligheder. Alle i et samfund véd at det dermed ikke er den rigtige måde at gøre tingene på eller fremstille ting. (Gerti Nooter 1980:113). Fornyelsen opgives og de traditionelle materialer eller genstande bliver benyttet igen, men det er muligt at improvisationen er varig, og at nyligt opfundne genstande eller materialer vil fortsætte med at blive benyttet i den materielle kultur eller i befolkningsgruppen.

Mange faktorer kan influere processen som afgør om en improvisation fører til en fornyelse eller ej. For det første skal alle genstandene være helt improviserede. Hvis de ikke opfylder deres formål, vil improvisationen aldrig føre til fornyelse. Forholdene hvorunder improvisation finder sted er ligeledes vigtig. Når f.eks. der er mangel på et bestemt materiale over længere tid vil improvisation blive permanent, og derved føre til fornyelse. Sociale faktorer,

sådan som status for den person der udtænker improvisationen, er særdeles vigtige. Hvis en værdsat leder, en succesfuld fanger eller en anden person med høj status, opfinder eller indfører et nyt materiale, metode eller genstand, er der en større chance for at det vil blive accepteret og vil forblive benyttet. Gerti nævnte i sin artikel *Improvisation and innovation, social consequences of material changes* (1980) forskellige eksempler på improvisation som forsvandt ud af samfundet, og improvisation som førte til varige forandringer i den materielle kultur og førte til fornyelse.

I sommeren 1970 kunne fangerne ikke fremstille nye harpuner og spidser, pga. manglen på narhvaltand. Gustav Massanti, fanger, lærer og præst i det lokale samfund udtænkte en harpun (*savatorpit*) med hoved af metal. Han brugte en skruetrækker med plastikhåndtag som forskrift (*iimaq*). I årene efter var der meget få narhvaler i fjordene og kystområderne i Østgrønland. Der blev stort set ikke fanget nogen narhvaler, og narhvaltand forblev sjælden. I 1973 mistede fangeren Biliam Jonathansen alt sit udstyr under en narhvalfangst. Han improviserede en ny harpun med en skruetrækker yderst, og under jagten viste den sig at fungere optimalt. Ud af tanden fra en af de fangede narhvaler fremstillede Biliam en »traditionel« harpun, men den nye skruetrækker-harpun blev efter den succesfulde fangst, kopieret af andre fangere. Harpunspidser af aluminium (*savagattat*) blev tilføjet til den nye opfindelse efter at en helikopter var faldet ned i nærheden af fangerne samme år. Fangerne tog dele af heli-

Harpunspidser af aluminium og jern indsamlet i Tiniteqilaaq 1973. Materialevalget og harpunlinen af nylon viser moderniseringen og ændringen af fangstredskaberne.
National Museum of Ethnology/Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

kopteren og lavede harpunspidser og andet udstyr af det. Dette blev en permanent ændring, for fangerne foretrak det stærkere aluminium fremfor narhvaltanden, som var følsomt overfor frost og derfor lettere blev ødelagt. Fangerne påbegyndte en import af dette materiale, og kort efter var det tilgængeligt i de lokale butikker. Harpunerne ændrede sig endnu mere som følge af introduktionen af motorbåde. Fangere, som stod i en motorbåd og harpune-

rede sæler, havde en anden vinkel på harpunen end fangere der sad i en kajak. Derfor blev lineholderen og kastetræt overflødig. Fangerne ændrede harpunskaftet og benyttede en issyl (*ajaappiat*) i stedet. Dette resulterede i en simplificering af fangstudstyret og for første gang kunne dårligere fangere, som ikke var i stand til at fremstille teknisk perfekte harpuner, opnå gode fangstresultater.

De sociale konsekvenser var iøjnefaldende. Det var ikke længere de gamle,

rutinerede fangere med høj status der kunne hjembringe et stort antal sæler eller narhvaler. Nu kunne yngre fangere, som var stærkere og som havde europæiske motorbåde, let fange havpattedyr og derved opnå respekt og rigdom. Dette medførte ændringer i den sociale struktur i bygden. En ny kategori af rige indbyggere opstod og respekten for de ældre fangere aftog sammen med deres status. Gerti var yderst imponeret af den indflydelse ændring af materiale fik på samfundet:

»(...) indførelsen af ørredgarnet satte en stopper for en af de få aktiviteter kvinderne deltog i for at skaffe føde. Dette ændrede dem fra aktive fangere af arktisk fjeldørred til at være dem, der bearbejdede de fisk mændene kom hjem med (1978). Yderligere fik indførelsen af sælgarn fjernet en af de få former for fællesfangst der fandtes i dette ellers individualistiske fangersamfund (1978). Samtidig kom det dog til at betyde, at den periode om vinteren (december, januar og februar) hvor der ellers altid havde været mangel på føde, især når der kun kunne samles et lille forråd i løbet af sommeren, blev en periode med et stort forråd af sælkød«. (Gerti Nooter 1980:119).

Selvom sociale ændringer kan stimuleres eller øges som følge af ændringer i den materielle kultur, er dette alligevel ikke altid tilfældet.

Ændrede ledelsesformer

Gertis publikation *Leadership and Headship* (1976) er resultatet af hans undersøgelser af opfattelsen af ledelse. I det egalitære østgrønlandske samfund var der

ikke nogen fast ledelse og der fandtes ingen oprindelige ord for betegnelser som leder, fører, høvding etc. Ordet *naalangaq* kan den dag i dag benyttes til at betegne en leder, men det benyttes kun om danskere. Det er egentlig en humoristisk betegnelse for en person der ønsker at være betydningsfuld, men som i indbyggernes øjne ikke er det. Ordet *naalappaq*, som betyder »at adlyde« eller »lydighed«. Manglen på en permanent ledelsesstruktur betyder ikke at der ikke var nogle hierarkiske principper. Differentiering skete ud fra køn, alder, position eller status (Flanagan 1989). Gerti introducerede termen *ledelse* med bibetydningen »ikke permanent myndighed, baseret på viden om samfundet eller fangstteknikker eller andre nødvendige egenskaber i en given situation«. Som han forklarer:

»Denne form for ledelse er baseret på en fangers viden om de basale overlevelsesaktiviteter. Det er altid forbundet med situationer i hvilke et antal personer har et bestemt fælles mål som f.eks. at fange en narhval eller en isbjørn; eller at alle i gruppen vender sikkert hjem under en storm eller over dårlig is.« (Gerti Nooter 1977:90).

En adskillelse ligger mellem ledelse og *formandskab*: permanent myndighed som ikke er baseret på evner, men – i Østgrønland – på nye udefrakommende organisationer og institutioner. F.eks. var kommunefoged eller bygdens hovedmand en ny dansk type ledelse. »Ud over den traditionelle form for ledelse har de danske forandringer inden for det sociale område givet grobund for

formandsskaber» (Gerti Nooter 1977: 90). Ændringer i de sociale mønstre fik også indflydelse på ledelsesformerne. Gerti viste, at en betydelig forandring var sket fra ledelse, baseret på evner i specifikke situationer, til formandsskaber baseret på nye danske regler og administration.

Etikken i indsamlingen

Nooter's holdning til indsamlingerne er bemærkelsesværdig og fortjener helt klart vores opmærksomhed. En enkelt gang skrev han i sin feltrapport:

»Senere ville jeg kunne købe skindtøj, fordi jeg havde set Jennifer Eliassen fremstille nye sælskindsbukser til sin

mand og børn (...) De fleste køb jeg foretog havde en erstatningsmæssig karakter, jeg købte de gamle sager når de nye var blevet fremstillet. Slæder med udstyr blev købt i Upernavik når de ikke længere var i brug, etc.» (Nooter 1975b:5, oversat fra hollandsk til engelsk af forfatteren).

Han var klar over den indflydelse en fremmed forsker kunne få på bygdebefolkningen. Som en regel nægtede han at købe genstande, der ikke med det samme blev erstattet. Hensigten var at undgå, at fangere i Tiniteqilaq skulle blive sat i den situation at de havde solgt alt deres udstyr og derfor ikke længere kunne skaffe det nødvendige sælkød til

Erinerteq Jonathansen instruerer Arthur Noortje i kajakroning, Tiniteqilaq 1973.
Foto: Gerti Nooter, Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

familien. Denne form for »erstatningsindsamling« kan illustreres med et andet eksempel som Gerti beskriver:

»Kort efter vores ankomst kom en ung mand der hed Boas Boasen (født den 6. august 1939) og spurgte om jeg ville købe en kajak. Han sagde, at han i nogen tid havde haft to kajakker, fordi hans far havde lavet en ny til ham. Den gamle kajak fra 1959 var en lidt mindre type end de almindelige kajakker. Under vores samtale fremgik det, at Boas brugte den nye kajak og havde lånt den gamle ud til Apapagei Larsen. Apapagei havde mistet sin egen kajak under en meget kraftig storm i februar, hvor den var blevet blæst væk. På basis af denne information sagde jeg til Boas, at jeg ikke kunne købe kajakken, da det ville efterlade den anden fanger Apapagei uden en kajak, og derfor uden mad. På denne måde introducerede jeg et fremmed element ud fra mine normer. Boas var selvfølgelig fuldt berettiget til at bede om at få sin kajak igen for at kunne sælge den til mig, hvilket blev gjort helt klart for de andre fangere. Konflikten mellem Boas' værdier (frihed til at råde over sine egne ejendele) og mine (ingen frihed til at foretage et ødelæggende køb) blev løst på en højst uventet måde.

I august var en af Apapageis sønner ude på Sermilik fjorden et godt stykke fra Tiniteqilâq. Pludselig så han en tom kajak der flød rundt mellem isflagerne. Han padlede over til den og så med det samme at det var faderens kajak der flød rundt, næsten uden skader. Han tog kajakken på slæb og returnerede til bygden, hvor indbyggernes begyndende

panik (en tom kajak betyder en druknet fanger) hurtigt blev forvandlet til overraskelse og glæde. Et par dage efter kom Boas igen over til mig og spurgte om jeg nu, da Apapagei havde fået sin egen kajak igen, ville købe den gamle kajak. Det gjorde jeg.« (Gerti Nooter 1975a:160).

Selvom Gertis opgave var at indsamle genstande til de hollandske museer, var han forbeholden over for denne type anskaffelser, og forsøgte at undgå negative konsekvenser for østgrønlanderne (Gerti Nooter 1975a).

På museet blev genstandene nummereret og dokumenteret. I felten havde enten Gerti eller hans ældste søn nedskrevet informationer på mærkater. Oplysningerne blev tilføjet til museets registrering, og fotografier af genstande taget på stedet blev indført i fotosamlingen på museet. Med disse fotografier blev der registreret en anseelig mængde visuel information som sammen med genstandene beskrev fremstilling og brug.

Resultaterne af undersøgelserne og indsamlingen blev vist på flere udstillinger som Gerti lavede om Østgrønlands kultur (og om andre arktiske kulturer). Alle resultater blev publiceret.

Det år hvor den store udstilling *Kontinuitet og forandring i de arktiske regioner* blev vist, var også det år hvor Gerti ændrede sit navn fra »Gert« til »Gerti«, den grønlandske variant. Denne ændring havde muligvis med Gertis forpligtelse overfor – og involvering i – det grønlandske samfund at gøre og betød for ham en inkorporering af dette i sin egen identitet. I årene efter 1984 kom det frem at Gerti ulykkeligtvis led af Parkinson's

Noortje Nooter og Kornelia Kajangmat med grønlandske børn i deres bomuldsamaat. Tiniteqilaq 1968.
Foto: Gerti Nooter, Museon, The Hague.

syge. Men Gerti og Noortje Nooter var alligevel i stand til i 1987 at foretage en rejse langs vestkysten af Grønland, hvor de besøgte mange lokale museer og mødte gamle venner i Upernavik. I 1990 blev Gerti inviteret til at undervise på Universitetet i Grønland i Nuuk om materiel kultur i Østgrønland. Gerti var beæret over denne invitation og glædede sig over at lære en ny generation af grønlændere om den materielle kultur. Han havde altid følt en dyb respekt for inuit, især for tiniteqilaamiut, de grønlændere han kendte bedst, og han beun-

drede deres tekniske evner som kom til udtryk i deres materielle kultur, deres improvisation og deres evner til nyskabelse, deres humor, fleksibilitet og gæstfrihed. Den 28. januar 1998 døde Gerti i Amsterdam i en alder af 67 år.

Noter:

1. Tinbegens bog »Eskimoland« blev publiceret i 1934 i Rotterdam af forlægger D. van Sijn en Zoon.
2. Fotografisamlingen fra 1967/68 er på Museon i Haag, hvorimod samlingen fra de senere år er på National Museum og Ethnology i Leiden.
3. Dette hedder i dag KNI Kalaallit Nierfiat.

Litteratur

- Buijs, Cunera en Aartjan Nooter
- 1986 Breukvlak van twee culturen, anti-zeehondenhuiden-campagnes en een Oost-Groenlandse jagerssamenleving. *Circumpolar Journal* 2: 1-18.
- Buijs, Cunera
- 1993 Introduction. In: *Continuity and Discontinuity in Arctic Regions*, Cunera Buijs (ed.), CNWS Publications 15. Leiden: Centre of Non-Western Studies / Rijksmuseum voor Volkenkunde. pp. 1-2.
- 1993 Gerti W. Nooter: Bibliography. In: *Continuity and Discontinuity in Arctic Cultures*, Cunera Buijs (ed.). Leiden: Research School CNWS, School of Asian, African and Amerindian Studies. CNWS Publications 15. pp. 137-140.
- 1994 *Overzicht van reizen Nooter*. Leiden: Rijksmuseum voor Volkenkunde. (not published).
- 2000 The East Greenland Collections of G.W. Nooter (1930-1998). *Yumtziob* 12, 3-4: 357-395.
- Flanagan, James D.
- 1989 Hierarchy in Simple »Egalitarian« Societies. *Annual Review of Anthropology*, 18: 245-266.
- Harrison, H.S.
- 1930 Evolution in material culture. In: *Report of the 98th Meeting of the British Association for the Advancement of science*, London. pp. 137-159.
- Herskovits, M. J.
- 1948 *Man and his Works; the Science of cultural Anthropology*, New York: Knopf.
- Holm, G.
- 1914 Ethnological Sketch of the Angmagssalik Eskimo. In: William Thalbitzer (ed.), *The Ammassalik Eskimo, Contributions to the Ethnology of the East Greenland Natives*. First Part, containing the Ethnographical and Anthropological Results of G. Holm's Expedition in 1883-85 and G. Amdrup's Expedition in 1898-1900. *Meddelelser om Grønland* 39. København. pp. 1-149.
- Leyenaar, T. J. J.
- 1993 Foreword. In: *Continuity and Discontinuity in Arctic Cultures*, C. C. M. Buijs (ed.). Leiden: Centre of Non Western Studies / Rijksmuseum voor Volkenkunde. pp. v-vi.
- Nooter, A.
- 1982 De Oost-Groenlandse slee. *Verre Naasten Naderbij*, vol. 16, nr. 2: 41-50.
- Nooter, G.
- 1970 Mitártut, een groenlands winterfeest. *Verre Naasten Naderbij*, vol. 4, nr. 2: 54-69.
- 1971 Old Kayaks in the Netherlands. *Mededelingen van het Rijksmuseum voor Volkenkunde* 17. Leiden: E. J. Brill.
- 1972a *Tiderida, van Eskimo tot Groenlander*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
- 1972b Mozes Akiye, een opvallende Groenlander. *Verre Naasten Naderbij*, vol. 6, nr. 2: 39-51.
- 1975a Ethics and acquisition policy of anthropological museums in the Netherlands. In: *Current Anthropology in the Netherlands*, P. Kloos and H. J. M. Claesen (eds.). Rotterdam: Anthropological Branch of the Netherlands Sociological and Anthropological Society. pp. 156-164.
- 1975b *Verslag veldwerk in het Upernavik district, Noord-West-Groenland in de maanden april en mei 1975*, door Gert Nooter. (not published).
- 1976 Leadership and headship; changing authority patterns in an East Greenland hunting community. *Mededelingen van het Rijksmuseum voor Volkenkunde* 20. Leiden: E. J. Brill.
- 1977 Continuity and Discontinuity in Culture, Comparisons between Hunting Communities of Northwestern and Eastern Greenland. In: *Continuity and Discontinuity in the Inuit Culture of Greenland*. Groningen: Arctic Centre. pp. 85-91.
- 1980 Improvisation and innovation; social consequences of material culture. In: *From fieldcase tot showcase; research, acquisition and presentation in the Rijksmuseum voor Volkenkunde*, W. R. Van Gulik, H. S. Van der Straaten and G. D. Van Wengen (eds.). Amsterdam/Uithoorn: J. C. Gieben Publisher. pp. 113-122.
- 1984 1884-1984, A century of changes in East Greenland. In: *Life and survival in the arctic; cultural change in the polar regions*, G. W. Nooter (ed.). Government Publishing Office: Den Haag. pp. 121-144.
- 1988 Some recent developments in the Ammassalik district East Greenland. *Folk*, vol. 30: 215-229.
- Nooter, G. W. (ed.)
- 1984 *Life and survival in the Arctic, changes in the polar regions*. Den Haag: Staatsuitgeverij.

Petersen, R.

1984 East Greenland before 1950. In: *Handbook of North American Indians, 5 Arctic*, D. Damas (ed.): 622-640.

Robert Lamblin, J.

1978 Famille biologique et famille sociale á Ammassalik (côte Est du Groenland). Influence des changements récents sur la structure familiale et la fécondité des femmes *Etudes/Inuit/Studies* 2,2: 23-36.

1981 Changement de sexe de certains enfants d'Ammassalik (Est Groenland), un rééquilibrage du sex ratio familial?. *Etudes/Inuit/Studies* 5,1:117-126.

Thalbitzer, William (ed.)

1914 The Ammassalik Eskimo, Contributions to the Ethnology of the East Greenland Natives. First Part, containing the Ethnographical and Anthropological Results of G. Holm's Expedition in 1883-85 and G. Amdrup's expedition in 1898-1900. *Meddelelser om Grønland* 39. København.

Tinbergen, N.

1934 *Eskimoland*, Rotterdam: D. van Sijn en Zonen.

Gerti Nooter på hans sidste besøg i Tiniteqilaq 1986. Foto: Noortje Nooter.